

Муса Ніджат Магеррам огли

здобувач вищої освіти третього (наукового)
рівня кафедри права гуманітарно-правового
факультету Національного аерокосмічного
університету
«Харківський авіаційний інститут», Харків, Україна

Науковий керівник: Михайло ФІАЛКА,

кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри права
Національного аерокосмічного університету
«Харківський авіаційний інститут», Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5599-3335>
e-mail: fialkami70@gmail.com,

DOI: <https://doi.org/10.32620/pls.2025.8.26>

ПОРЯДОК ОБІГУ ЗБРОЇ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ (ВІЙНИ): ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОГО ТА АЗЕРБАЙДЖАНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Анотація: В межах наукового дослідження реалізується порівняльний аналіз українського та азербайджанського законодавства в питанні регулювання порядку обігу зброї в державах. Акцентується увага на особливостях реалізації даних заходів в умовах воєнного стану (війни). Наголошується на тому, що в умовах воєнного стану (війни) обидві держави встановлюють максимальний контроль над обігом зброї; цивільний обіг зброї різко обмежується або повністю припиняється; носіння, продаж, передача та перевезення зброї заборонені у більшості випадків; силові структури отримують розширені повноваження щодо перевірок, обшуків та вилучення зброї; Україна має детальніше розроблене законодавство через сучасні бойові дії; Азербайджан спирається на більш централізований та суворий підхід, пов'язаний із національною безпекою на Південному Кавказі; обидві країни передбачають можливість реквізиції зброї у громадян та організацій.

Ключові слова: зброя, обіг зброї, воєнний стан (війна), порівняльний аналіз, українське законодавство, азербайджанське законодавство

Обіг зброї, в будь-якому суспільстві, завжди був, є та буде питанням, що потребує пильної уваги з боку держави. Не контрольовані процеси в питанні обігу та використання зброї обов'язково призводять до суттєвих негативних наслідків. При цьому, чим зростання соціальної напруженості в суспільстві, загострення радикалізації відносин, існування економічно-політичних кризових явищ або виникнення внутрішнього (зовнішнього) збройного конфлікту рівень суспільної небезпеки неконтрольованого або незаконного обігу зброї в державі суттєво підвищується.

Традиційно незаконний обіг зброї посилюється в часи існування збройних конфліктів та режимів надзвичайного характеру в суспільстві. Воєнний стан, який встановлюється в умовах зовнішньої агресії чи загрози державній безпеці, створює як додаткові ризики для кримінального середовища, так і розширені повноваження для держави у сфері контролю за зброєю. Україна та Азербайджан – держави, які у різні періоди стикалися і продовжують стикатися з активними фазами військових конфліктів та

введенням воєнного стану. В Україні збройний конфлікт триває з 2014 року, а в Азербайджані навколо спірних та невизнаних територій з 1991 року, а саме відразу після розпаду Радянського Союзу. І як показує вже певний історичний досвід, це робить їх показовими прикладами для аналізу впливу такого правового режиму, а саме введення воєнного стану або оголошення війни, на обіг зброї та характер такого обігу.

Для більш детального аналізу проблематики впливу воєнного стану (війни) на обіг зброї в країні, на нашу думку, в першу чергу треба проаналізувати юридичну основу та зміст такого стану.

Говорячи про Україну, треба наголосити на тому, що воєнний стан в країні регулюється наступними нормативно-правовими актами:

– Конституція України (ст. 64 – в умовах воєнного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень; ст. 85 – повноваження Верховної Ради щодо оголошення за поданням Президента України стану війни і укладення миру; ст. 106 – повноваження Президента України що внесення до

Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та у разі збройної агресії проти України) [1];

– Закони України: «Про правовий режим воєнного стану» (передбачає: 1) порядок введення та припинення воєнного стану; обмеження прав громадян; 2) повноваження військових адміністрацій; 3) діяльність органів влади під час воєнного стану; 4) запровадження комендантської години; 5) трудову та мобілізаційну повинність; 6) правила з військово-цивільного управління тощо) [2]; «Про оборону України» (визначає: 1) основи оборонної політики; 2) повноваження державних органів у сфері національної оборони; 3) підстави та порядок введення воєнного стану тощо) [3]; «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» (регулює: 1) порядок мобілізації; 2) мобілізаційні заходи під час воєнного стану; 3) мобілізаційну підготовку підприємств і громадян тощо) [4]; «Про національну безпеку України» (визначає: 1) загальні засади функціонування сектору безпеки і оборони; 2) координацію органів у період загроз та воєнного стану тощо) [5]; «Про Збройні Сили України» (містить положення щодо статусу та функцій Збройних сил України (далі – ЗС України) під час воєнного стану) [6]; «Про військовий обов'язок і військову службу» (регламентує: 1) призов, службу, резерв; 2) обов'язки громадян у період воєнного стану тощо) [7] тощо;

– Укази Президента України про введення воєнного стану (1) вводять воєнний стан на конкретній території; 2) визначають строк і межі обмежень; 3) встановлюють перелік додаткових заходів);

– Постанови Верховної Ради України (щодо: 1) затвердження указів Президента; 2) продовження строку дії воєнного стану; 3) мобілізації);

– Постанови Кабінету Міністрів України (регулюють: 1) роботу економіки під час воєнного стану; 2) порядок евакуації; 3) діяльність органів влади; 4) особливості функціонування інфраструктури тощо);

– Накази Генерального штабу ЗС України та Міністерства оборони (регулюють: 1) мобілізацію; 2) порядок служби; 3) координацію військових адміністрацій; 4) виконання завдань оборони тощо);

– Акти військових адміністрацій (містять: 1) правила комендантської години; 2) особливі вимоги до пересування; 3) обмеження щодо діяльності підприємств; 4) місцеві оборонні заходи тощо).

В той же час в Азербайджані створена власна правова база забезпечення воєнного стану в країні. Її утворюють наступні нормативно-правові документи:

– Конституція Азербайджанської Республіки (ст. 111 – повноваження Президента оголошувати воєнний стан; ст. 112 – затвердження цього рішення Міллі Меджлісом; ст. 71 – умови обмеження прав і свобод; ст.ст. 94, 95 – законодавчі повноваження, пов'язані з обороною та безпекою) [8];

– Закони Азербайджанської Республіки: «Про

воєнний стан» (цей закон, відповідно до ст. 94, ч. 1, п. 8 Конституції Азербайджанської Республіки, визначає порядок оголошення та скасування воєнного стану на всій території Азербайджанської Республіки або в окремих місцях, продовження терміну дії воєнного стану, забезпечення режиму воєнного стану, особливості режиму на територіях, де у прифронтовій смузі розташовані військові частини, та забезпечення прав фізичних та юридичних осіб під час воєнного стану тощо) [9]; «Про оборону» (визначає: 1) основи військової оборонної політики держави; 2) управління Збройними Силами Азербайджану; 3) правові механізми оборонних заходів під час воєнного стану тощо) [10];

– Укази Президента Азербайджану «Про оголошення воєнного стану» (Президент оголошує воєнний стан. Укази: 1) визначають території, на яких застосовується воєнний стан; 2) тривалість та суворість правового режиму; 3) додаткові заходи. Укази мають бути затверджені Міллі Меджлісом);

– Рішення Міллі Меджлісу (Міллі Меджліс: 1) затверджує указ Президента про оголошення воєнного стану; 2) продовжує дію воєнного стану за необхідності; 3) може приймати інші правові рішення, пов'язані з воєнним станом);

– Рішення та розпорядження Кабінету Міністрів (під час воєнного стану Кабінет Міністрів: 1) визначає правила державного управління; 2) встановлює обмеження економічної діяльності; 3) запроваджує регуляторні механізми);

– Нормативні акти Міністерства оборони Азербайджану та інших силових структур (стосуються: 1) оборони, безпеки, чергової служби; 2) комендантської години; 3) мобілізаційних заходів);

– Акти місцевих органів виконавчої влади та військових комендатур (щодо: 1) зони воєнного стану; 2) заборони масових заходів; 3) захисту продуктів харчування, палива, стратегічних об'єктів; 4) встановлення обмежувальних правил тощо).

Спираючись на вищезазначені нормативно-правові акти як України так і Азербайджана, можливо порівняти передбачений під час воєнного стану порядок ліцензування та реєстрації зброї; порядок продажу, передачі та обігу зброї; носіння зброї цивільними особами; можливість примусового вилучення зброї (реквізиція) у населення; діяльність приватних охоронних структур; робота тирів, стрілецьких клубів, магазинів зброї; розширені повноваження силових структур.

Ліцензування та реєстрація зброї під час воєнного стану має певні особливості. В Україні видача нових ліцензій припиняється або суттєво обмежується; проводяться позапланові перевірки чинних дозволів з можливістю їх анулюванням; реєстрація нової зброї фактично призупиняється. В аналогічних умовах в Азербайджані видача нових ліцензій повністю зупиняється; реалізується посилений контроль за порядком зберігання зброї та перевірка власників зброї; реєстрація нової зброї зупиняється або суттєво обмежується.

Продаж, передача та обіг зброї під час

воєнного стану також мають відповідні особливості в порівнянні з мирним часом. Так, в Україні комерційна торгівля зброєю заборонена або жорстко обмежена; передача зброї між громадянами повністю заборонена; перевезення зброї потребує спеціального дозволу (заборонено у зонах ведення бойових дій); зберігання зброї відбувається під посиленням контролем правоохоронних органів, можливе примусове вилучення. В Азербайджані під час дії воєнного стану також відбувається посилення існуючих правил, а саме: комерційна торгівля зброєю заборонена або переведена під контроль держави; передача зброї між громадянами також, як і в Україні, повністю заборонена; перевезення зброї може бути повністю заборонено, при цьому запроваджується суворий контроль за цим питанням; за зберіганням зброї здійснюється посилений контроль з боку держави, можливе запровадження обов'язкової здачі зброї державі.

Носіння зброї цивільною особою це дуже важливий акт її соціальної поведінки в процесі обігу зброї. В мирний час дана форма поведінки завжди мала прискіпливу увагу з боку правоохоронних органів в будь-якій країні. Справа полягає в тому, що наявність зброї у особи та вільне її переміщення в просторі миттєво підвищує рівень суспільної небезпеки такої форми поведінки. Одна справа коли зброя знаходиться в місцях, які обмежують її миттєве застосування, інша – коли зброя знаходиться у особи в будь-який час і в будь-якій обстановці та створює можливість її миттєвого застосування. Все це завжди було під пильною увагою правоохоронних органів. Зрозуміло той факт, що воєнний стан в суспільстві це питання лише загострює. В Україні під час воєнного стану носіння зброї може бути повністю заборонено. При цьому, під час дії комендантської години, якщо така запроваджується на певних територіях, носіння зброї цивільними особами забороняється без умовно в будь-якому випадку. Працівники Національної поліції та військові отримують право вилучати зброю при будь-яких порушеннях. В той же час, в Азербайджані в умовах воєнного стану носіння цивільними особами зброї зазвичай забороняється повністю, а правоохоронні органи та військові комендатури отримують право вилучати зброю у особи без рішення суду.

Примусове вилучення зброї (реквізиція) як захід воєнного стану отримує широке поширення в такій ситуації. Як в Україні, так і в Азербайджані передбачається реквізиція зброї у цивільного населення для потреб оборони країни. Компенсація за вилучену зброю може передбачатись після завершення воєнного стану в країні.

Діяльність приватних охоронних структур в цьому питанні має важливе значення. Пр. цьому пояснення дуже просте і логічне. В мирний час дані структури мають широкі законні можливості використання в межах своєї професійної діяльності різноманітної зброї. Інша справа під час воєнного стану. І в Україні і в Азербайджані використання зброї даними структурами суттєво обмежується і навіть припиняється. Зброя у

власників вилучається та передається на користь держави.

Щодо діяльності під час воєнного стану тирів, стрілецьких клубів та магазинів зброї, то в обох країнах їх діяльність припиняється або вона переходить під контроль державних адміністрації (уповноважених органів), а зброя використовується на потреби оборони країни.

Одночасно з вищезазначеними змінами в обігу зброї відбувається розширення повноважень силових структур в питаннях контролю за даним процесом. В обох країнах активно запроваджується перевірка документів та зброї у населення та організацій; огляд автівок, житла, територій без рішення суду (в умовах існуючої загрози); вилучення зброї у населення; запровадження комендантської години.

Узагальнюючи викладене вище, можливо наголосити наступне:

- обидві держави встановлюють максимальний державний контроль над обігом зброї під час воєнного стану;
- цивільний обіг зброї різко обмежується або повністю припиняється;
- носіння, продаж, передача та перевезення зброї заборонені у більшості випадків;
- силові структури отримують розширені повноваження щодо перевірок, обшуків та вилучення зброї;
- Україна має детальніше розроблене законодавство через сучасні бойові дії;
- Азербайджан спирається на більш централізований та суворий підхід, пов'язаний із національною безпекою на Південному Кавказі;
- обидві країни передбачають можливість реквізиції зброї у громадян та організацій.

Бібліографічні посилання

1. Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr/conv#Text> (дата звернення: 08.11.2025).
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 08.11.2025).
3. Про оборону України: закон України від 06.12.1991 № 1932-XII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 08.11.2025).
4. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: закон України від 21.10.19934 № 3543-XII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення: 08.11.2025).
5. Про національну безпеку України: закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 08.11.2025).
6. Про Збройні Сили України: закон України від 06.12.1991 № 1934-XII // База даних

«Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text> (дата звернення: 08.11.2025).

7. Про військовий обов'язок і військову службу: закон України 25.03.1992 № 2232-XII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 08.11.2025).

8. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası: Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin sədrliyi ilə Azərbaycan Respublikasının yeni Konstitusiya layihəsini hazırlayan komissiya tərəfindən hazırlanmış, 1995-ci il noyabrın 12-də ümumxalq səsverməsində (referendumda) qəbul edilmişdir. 1995-ci il noyabrın 27-dən qüvvəyə minmişdir. URL: <https://e-qanun.az/framework/897> (дата звернення: 09.11.2025).

9. Hərbi vəziyyət haqqında: Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 14 fevral 2017-ci № 530-VQ. URL: <https://e-qanun.az/framework/35170> (дата звернення: 10.11.2025).

10. Müdafiə haqqında: Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 26 noyabr 1993-cü № 744. URL: <https://e-qanun.az/framework/8688> (дата звернення: 13.11.2025).

Musa Nijat Maherram ogli

Procedure for circulation of weapons during martial state (war): comparative analysis of ukrainian and azerbaijan legislation.

Abstract: Within the framework of the scientific research, a comparative analysis of Ukrainian and

Azerbaijani legislation on the issue of regulating the procedure for the circulation of weapons in states is implemented. Attention is focused on the specifics of the implementation of these measures in conditions of martial law (war). It is emphasized that in conditions of martial law (war), both states establish maximum control over the circulation of weapons; civilian circulation of weapons is sharply limited or completely stopped; carrying, selling, transferring and transporting weapons are prohibited in most cases; law enforcement agencies receive expanded powers regarding inspections, searches and seizure of weapons; Ukraine has more detailed legislation due to modern hostilities; Azerbaijan relies on a more centralized and strict approach related to national security in the South Caucasus; both countries provide for the possibility of requisitioning weapons from citizens and organizations.

Keywords: weapons, arms circulation, martial law (war), comparative analysis, Ukrainian legislation, Azerbaijani legislation.

Зразок для цитування:

Муса Ніджат Магеррам огли. Порядок обігу зброї під час воєнного стану (війни): порівняльний аналіз українського та азербайджанського законодавства. Пропілеї права та безпеки, 2025. №8. С. 123-126. DOI: <https://doi.org/10.32620/pls.2025.8.26>.